

O JEDNEJ POLEMICKEJ RECENZII

(Poznámka k recenzii Gáliková, S. - Gálik, D.: *O existenčnom rozmere a ontologickom statuse prírodných entít*)

EVA SMOLKOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

Ekologický problém ako globálny problém ľudstva predstavuje pre filozofiu určitú špecifickú výzvu. Identifikácia a vymedzenie problému je aj v tomto prípade základnou podmienkou. Publikácia *Ekologický problém ako šanca* [4] je venovaná tomuto problému ako celok, konkrétne celá úvodná časť jeho vymedzeniu, špecifikám a spôsobom uchopovania časť druhej kapitoly od s. 82. Vzhľadom na pomenovanie *ekologický problém* vznikla potreba reflexie pojmu ekológia, a to z hľadiska prístupov ekológie ako vedy. V časti práce pomenovanej *Definície ekológie* sú tieto predstavené, no autor má právo - aj povinnosť kvôli prehľadnosti a zrozumiteľnosti textu - identifikovať tú definíciu, ktorá je podľa neho nosná, a v ďalšej práci sa o ňu opierať, čo sa aj stalo. V texte sa však nikde neobjavuje ani zmienka o tom, že by ekológia bola alebo mohla byť interpretovaná ako ochrana životného prostredia ([1], 47). Od podsúvania podobných myšlienok je potrebné sa dištancovať. Postavenie pojmu deštrukcia do rovnosti s pojmom zhoršovanie kvality životného prostredia je ale problematickejšie než pôvodný text, ktorí autori polemiky kritizujú. Napriek tomu treba priznať, že bolo nutné venovať viac priestoru pojmom ekologický a environmentálny vzhľadom na to, že problém nesie označenie *ekologický* a ako taký ho identifikuje a pomenúva väčšina autorov; pritom problematika je v zásade environmentálna, teda týkajúca sa stavu a kvality životného prostredia.

Názvy určitých častí sú účelovo pomenované s určitým nadhľadom a vedomím myšlienkovvej skratky (ide o esejistické prvky [4], hovorí sa o tom v úvode na s. 9) a ich účelom je poukázať na určitý reálny paradox. Ak práve tieto sú využité ako argumenty proti autorovi - v mene čistoty vedy, takéto argumenty sú takisto paradoxné ako cieľ, ktorý sa nimi dosahuje.

Po prečítaní časti polemiky označenej podnadpisom *Novoveká filozofia a "ekologický" problém* sa automaticky vynára otázka: O akom období sa to vlastne hovorí? Súčasnosť už nespadá do novoveku? K novoveku a vede racionalizmus nerozlučne patrí. Bez racionalistického uvažovania nie sú možné vedecké závery. To je nepochybné a nespochybniteľné. Aj racionalizmus má však vývinové štádiá, nie je uceleným a jednotným myšlienkovým prúdom, v rámci ktorého platia raz navždy dané a nemenné princípy a pravidlá. Prechádzal a bude prechádzať aj v budúcnosti určitými špecifickými obdobiami vývinu, preto možno hovoriť o typoch a formách racionality a na tie konkrétne vzťahovať určité kritické myšlienky. Ktokoľvek napíše pod akoukoľvek zámienu (tou je v tomto prípade polemika), že "je novoveká filozofia a veda hlavným vinníkom súčasnej ekologickej krízy" ([1], 48) tvrdí niečo nezmyselné. V rámci rôznych teórií a prístupov sa objavili autori, ktorí vinu dávali filozofii, konkrétne ideovým podnetom R. Descarta, F. Bacona, G. W. Leibniza, D. Huma a ďalších; túto analýzu už však

už urobili iní (pozri napríklad [3]) a nebola cieľom práce. "Označovanie vinníkov" je prístup, ktorý je účelový a nefunkčný (tak ako v recenziách výroky, ktoré autor ne-napísal), a preto je problematický vo svojej podstate. Ak kritizovaný prístup prisudzujú kritici autorovi, svedčí to o ich povrchnosti a nepozornosti. Interpretácia výrokov rôznych mysliteľov, vrátane spomínaných, je a vždy bude dobová. Environmentálna filozofia a etika v posledných troch desaťročiach jednoznačne identifikovala dôvody a príčiny vzniku antropocentrizmu a pomenovala ich v snahe o ich postupnú elimináciu. Výzvy na podmaňovanie prírody a na zaobchádzanie s ňou ako s neživou vecou sú v novovekej filozofii nesporne prítomné. Alebo sa environmentálna filozofia mylí a jej východiská a prístupy sú v zásade mylné? Žiadny autor, bez ohľadu na to, akou problematikou sa zaoberá, by si nedovolil vymedziť novovekého človeka ako "neprirodnú bytosť predznamenávajúcu odcudzovanie sa človeka prírode" ([1], 48), ako to čítame v polemike. Problematika viny či neviny - za jestvujúci stav životného prostredia - je podstatne širšia, než ako sa načrtáva v polemike. Veda sa dá len veľmi problematcky označiť za ideového vinníka jestvujúcej situácie, aj keď také názory jestvujú a bežne sú vo filozofii prezentované. Veda hľadá pravdu ([4], 27) a argumenty pri posudzovaní určitých vedeckých teórií, za i proti, sú vždy racionálne (pozri ďalej [4], 28) a ich účelom je pohyb smerom k pravde. Preto sa väčšina autorov sústreďuje na kritiku filozofie, resp. určitých filozofických prístupov alebo konkrétnych autorov a identifikuje novovek ako obdobie, v ktorom určité modelové prístupy vo vzťahu k environmentu vznikli a dodnes pretrvávajú. Súvisia s dobovými ontologickými prístupmi a spôsobmi uchopenia ontologických entít a s jestvujúcimi hodnotovými normami. S týmto názorom, samozrejme, autori polemiky nemusia súhlasiť, to však neznamená, že je nepravdivý, či dokonca nezmyselný.

Publikácia *Ekologický problém ako šanca* [4] sa nezaoberala kritikou vedy. O angažovanej a nebezpečnej vede si dovoľujú uvažovať len ideológovia Leninovho typu a kritici ideologizácie v jej mene [2]. Obviniť niekoho z neidentifikovania cieľov, metód a funkcií vedy je, bez zdôvodnenia, účelové tvrdenie, podobne ako apriórna kritika racionalizmu (dopúšťajú sa jej niektorí náboženský fundamentalistickí myslitelia, účel je však v tomto prípade zrejmy), ktorá sa netýka konkrétneho obdobia a konkrétnych prístupov. Okoreniť kritiku neznalosťou koncepcie (bez korektnej argumentácie) je skôr dôkazom demagógie, ktorá sa obajvuje v ďalšom texte polemiky. *Quis custodiet ipsos custodes?*

Autori polemickej recenzie sa nemýlia - problém hodnôt, vzťahov poznania a hodnotenia je skutočne "osobitnou kapitolou" a nosnou problematikou. V texte monografie, ktorú kritizujú, však nikde nezaznieva taký typ apriórneho tvrdenia, aký sa uvádza v polemike, inými slovami, novoveká veda nikdy nebola zbavená hodnoty a nijaký autor by si to nedovolil napísať. Aj v tomto prípade je problém širší, než ho identifikujú recenzenti, pretože voľba normy (noriem) nie je svojvoľná, normy reálne jestvujú, ale nie vždy dokážu postihnúť všetky funkcie určitého javu. Všetko jestvujúce, ba aj mysliteľné môže mať hodnotu, určitá konkrétna vec môže byť predmetom, nástrojom i výsledkom činnosti a v každej z týchto pozícií nadobúda celkom inú hodnotu, čo sa dá bez problémov vzťahovať tak na vedu, ako aj na prírodu. Hodnoty si navyše každý človek uvedomuje inak a inak zhodnocuje ich funkcie, čo, myslím, v práci jednoznačne

zaznieva. Hodnota je predmetom hodnotenia aj výsledkom hodnotenia, ale hodnotiť je potrebné na základe noriem, nie na základe iracionálnych postojov, aj keď aj to je v zásade možné, pretože hodnotové stanoviská môžu byť aj mimovedecké. Vo filozofickej literatúre je množstvo definícií hodnoty, funkčná a zmysluplná je Városova definícia: "Hodnota je kvalita funkcie, meraná (zistovaná) adekvátnou normou". ([5], 224) Cieľom časti práce nazvanej *Typy filozofickej reflexie ekologického problému* nebolo posudzovať definície hodnoty a jej varianty vo filozofickej literatúre, ale uvažovať o hodnote životného prostredia a prírody a zamýšľať sa nad súčasnou podobou noriem (resp. procesoch ich vytvárania) v prostredí hodnotového pluralizmu.

Aj autor vedeckej práce má právo zvoliť si štýl podľa toho, komu je jeho publikácia určená, a v danom prípade je publikácia určená širšej než len filozofickej obci. Vytrhnúť z kontextu rôzne výroky a pojmy dokáže každý. Odhaľovať protirečenia v texte je cieľom polemík, ktoré takto upozorňujú na nekonzistentnosť textu, za čo im autor musí byť vdáčný. Aj v takom prípade však platí, že sami autori polemiky sa nesmú dopustiť toho istého hriechu, inak ich tvrdenia vyznievajú ako zlomyseľnosť. Je napríklad kontradikciou existencia hodnotového statusu prírodných entít voči nevyčerpatelnosti prírodných zdrojov ([1], 52)? Domnievam sa, že nie.

Polemická recenzia, ktorej účelom je sumarizovať negatíva (a niektoré si jednoducho vymyslieť), hovorí sama za seba. Nijaká práca, a týka sa to aj vedeckej, nie je dokonalá, každá má svoje negatíva i pozitíva. Ak polemiku píše autor, ktorí sa problematikou nezaoberajú, nevnímajú ju v celej šírke, nedá sa očakávať, že sa k jej komplexnosti budú vedieť vyjadriť. Načo by to robili, ak ich zámer bol iný? Hľadajú to, čo chcú nájsť. Identifikovať problém však nestačí, je potrebné vedieť, ako sa k nemu pristupovalo a pristupuje, a to, o aký typ analýzy ide, a zamyslieť sa nad tým, k akým cieľom sa autor dopracoval. Ciele práce a ich naplnenie či nenaplnenie by mali byť fakticky predmetom polemík. Ak o cieľoch práce v recenznej polemike nie je ani zmienka, potom táto skutočnosť vypovedá sama o sebe a nevyžaduje ďalší komentár. Polemika prestáva byť vecnou polemikou a slúži na identifikáciu motívov "strážcov" čistoty vedy.

Eva Smolková

LITERATÚRA

- [1] GÁLIKOVÁ, S., GÁLIK, D.: "O existenčnom rozmere a ontologickom statuse prírodných entít". In: *Filozofia* 1/2001, s. 46-52.
- [2] GÁLIKOVÁ, S.: "O filozofii, žofii, človeče, nehnevaj sa ÚV KSČ a o inom". In.: *Filozofia* 8/2000, s. 654 - 658.
- [3] MERCHANT, C.: *Der Tod der Natur*. München. Beck 1987.
- [4] SMOLKOVÁ, E.: *Ekologický problém ako šanca*. Bratislava 2000.
- [5] VÁROSS, M.: *Estetično, umenie a človek*. Bratislava 1969.

PhDr. Eva Smolková, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR